

การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์
สำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
An Analysis of a Method of the Buddha's Teachings Explanation
Based on Natipakarana for Graduate Students
of Palisueksabuddhaghosa Nakhon Pathom Campus

สุภีร์ ทุมทอง, Supee Thumthong¹

E-mail : supee2t@gmail.com

พระเทพสุวรรณเมธี, Phrathepsuwanmethi²

พระมหาวัฒนา ปญญาปทีโป, Phramaha Wattana Paññāpadipo³

Received: February 14, 2021 Revised: March 1, 2021

Accepted: April 28, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ (1) เพื่อศึกษาคัมภีร์เนติปกรณ์ (2) เพื่อศึกษารูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์ (3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนติปกรณ์สำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา ผลการวิจัยพบว่า เนติปกรณ์เป็นคัมภีร์ที่แสดงหลักการอธิบายพุทธพจน์ด้านพยัญชนะและอรรถะ เพื่อให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่อยู่ในพระพุทธพจน์ ซึ่งนำเวไนยสัตว์เข้าสู่นิพพาน โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์มี 3 ส่วนคือ (1) หาระ 16 เป็นหลักการอธิบายพระพุทธพจน์ด้านพยัญชนะ (2) นยะ 5 เป็นวิธีการนำเนื้อความอริยสัจ 4 ออกแสดง (3) สาสนปฏฐาน 16 และสาสนปฏฐาน 28 เป็นหลักการจัด

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต สาขาบาลีพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม/ Lecturer, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisueksabuddhaghosa Nakhonprathom Compus,

² อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม/ Lecturer, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisueksabuddhaghosa Nakhonprathom Compus,

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรบาลีพุทธศาสตร์ สาขาบาลีพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม/ Lecturer, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisueksabuddhaghosa Nakhonprathom Compus.

หมวดหมู่พระพุทธพจน์โดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นสำคัญโดยมีมูลบท 18 เป็นฐานในการประกอบเข้ากับอริยสัจ การอธิบายตามแนวเนติปกรณ์ คือ (1) อธิบายพยัญชนะโดยการประกอบหาระ 16 (2) พิจารณาทิศทางของธรรมทั้งฝ่ายสังกิเลสและโงทานจากการอธิบายด้านพยัญชนะด้วยทิสาลोज्ञนัย (3) ยกหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกันมาเพื่อใช้ในการอธิบายด้วยอังกุสนัย (4) อธิบายเนื้อความแยกธรรม 2 ฝ่ายให้ชัดเจนแล้วสรุปลงอริยสัจ 4 ด้วยนัย 3 ได้แก่ นันทิยาวัฏฏนัย ตีปุคคสนัยและสีหวิกกีฬิตนัย ส่วนการจัดหมวดหมู่ด้วยสาสนบัญญัติฐานทำให้เข้าใจเนื้อหาพุทธพจน์ทำให้การอธิบายด้านหาระและนยะได้สะดวกยิ่งขึ้น เมื่ออธิบายตามนัยเนติปกรณ์ทำให้เกิดความมั่นใจคือ (1) พยัญชนะไม่ผิดพลาด (2) อรรถะไม่ผิดพลาด การอธิบายไม่ออกนอกแนวอริยสัจ 4 ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ถือเป็นรูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ที่นิลิตระดับบัณฑิตศึกษาต้องศึกษา

คำสำคัญ: (เนติปกรณ์), (หาระ), (นยะ), (สาสนบัญญัติฐาน)

Abstract

This research article was a qualitative type focusing on documents containing 3 objectives; 1) to study *Netipakarana* text, 2) to study the method of Buddha's teaching explanation based on *Netipakarana*, and 3) to analyze the method of Buddha's teaching explanation based on *Netipakarana* for graduate students. The findings were that *Netipakarana* contains the way of Buddha's teaching explanation with word and meaning analysis to understand the Four Noble Truth, directing any teachable person to *Nibbana*. Its structure and contents were systematically divided into 3 sections; 1) 16 *Hara* dealing with wording analysis, 2) 5 *Naya* or the way to unveil Four Noble Truth, 3) 16 *Sāsanapaṭṭhāna* and 28 *Sāsanapaṭṭhāna* dealing with a classifying the teaching into the group relying on its essences based on 18 *Mūlapada* concluding Four Noble Truth. Procedures of *Netipakarana* analysis are; 1) words analysis with 16 *Hara*, 2) considering the situation including *Sankilesa* and *Vodāna* aspect by *Disālocanānaya*, 3) setting the related teaching to include into Four Noble Truth by *Ankusanaya*, and 4) clarifying the 2 types of teaching by 3 *Naya*, i.e., *Nandiyavattanaya*, *Tipukakhalanaya*, and *Sihavikkilitanaya*. The teaching grouping by *Sāsanapaṭṭhāna* gives clear understanding and *Hara* and *Naya* became easily understood. *Netipakarana* method gives confidence that (1) the Buddha's words are not mistaken, (2) its meanings are not mistaken, the teaching explanation does not separate from four Noble Truths, it also leads to the right views which graduate students must learn and exercise.

Keywords: (*Netipakarana*), (*Hara*), (*Naya*), (*Sāsanapaṭṭhāna*)

1. บทนำ

พระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงประกาศแก่เวไนยสัตว์ทั้งหลาย ได้แก่ อริยสัจ 4 พระองค์ทรงประกาศให้ทราบอย่างชัดเจนว่า สภาวะนี้เป็นทุกข์ สภาวะนี้เป็นทุกข์สมุทัย สภาวะนี้เป็นทุกข์นิโรธ สภาวะนี้เป็นทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เพราะความรู้เรื่องอริยสัจนี้ เป็นความรู้ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างสูงสุด เป็นความรู้ที่เบื้องต้นของการประพาสพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเป็นไปเพื่อพระนิพพาน⁴ พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด สมบูรณ์พร้อมด้วยอรรถะ สมบูรณ์พร้อมด้วยพยัญชนะ ทรงประกาศพรหมจรรย์ อันบริบูรณ์โดยสิ้นเชิง ไม่มีส่วนใดที่ต้องเพิ่มเข้ามา และบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดที่ต้องนำออกไป⁵ เพราะความลึกซึ้งของพระพุทธพจน์ทั้งด้านอรรถะและด้านพยัญชนะนี้เอง จึงจำเป็นต้องมีรูปแบบการอธิบายเพื่อให้เข้าใจเนื้อความแห่งธรรมคืออริยสัจ 4 ที่ถูกประกาศไว้ในพระธรรมเทศนาอันหลากหลาย

คัมภีร์เนตติปกรณ์ เป็นคัมภีร์ที่รจนาโดยท่านพระมหาจักจายนเถระ ผู้เป็นเอตทัคคะในด้านอธิบายเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงแสดงไว้โดยย่อได้พิสดาร รวบรวมหลักการสำหรับอธิบายให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่ประกอบอยู่ในพระพุทธพจน์ มีเนื้อหาหลักอยู่ 3 ส่วน ได้แก่ (1) ทหาระ 16 เป็นหลักการอธิบายด้านพยัญชนะ เพื่อกำจัดความไม่รู้ ความลังเลสงสัย และความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระพุทธพจน์ ให้มีความเข้าใจหยั่งลงสู่อริยสัจ 4 (2) นยะ 5 เป็นหลักการอธิบายด้านอรรถะ เพื่อนำเนื้อความอริยสัจ 4 ออกแสดงให้ชัดเจน (3) สาสนบัญญัติ เป็นหลักการจัดหมวดหมู่พระพุทธพจน์โดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นหลัก

หลักการในเนตติปกรณ์ทั้งหมด มุ่งเน้นอธิบายให้เข้าใจอริยสัจ 4 เพื่อนำเวไนยสัตว์ทั้งหลายให้เข้าสู่สภาวะดับตมรรค จะได้เป็นผู้แน่นอนในการดำเนินตามปฏิปทาเพื่อทำให้แจ้งนิพพานต่อไป เช่น เทศนาทหาระ เป็นหลักการอธิบายโดยจำแนกเนื้อหาของพระพุทธพจน์เป็น 6 ประเด็น ได้แก่ (1) อัสนาทะ (2) อาทินวะ (3) นิสสรณะ (4) ผล (5) อุบายะ (6) อาณัตติ แล้วประกอบลงอริยสัจ 4 ดังนี้ (1) อาทินวะกับผล จัดเป็นทุกข์สัจ (2) อัสนาทะ จัดเป็นสมุทัยสัจ (3) นิสสรณะ จัดเป็นนิโรธสัจ (4) อุบายะ และอาณัตติ จัดเป็นมัคคสัจ⁶ เป็นต้น รวมทั้งมีสภาวะพื้นฐานสำหรับพิจารณาเนื้อหาสาระในพระพุทธพจน์ คือมูลบท 18 ได้แก่ ตัณหา อวิชชา สมถะ วิปัสสนา เป็นต้น⁷

⁴ ดูรายละเอียดใน ส.ม. (บาลี) 19/1101/381-2, ส.ม. (ไทย) 19/1101/613.

⁵ โส ฐมมํ เทเสติ อาทิกุลยาณํ มชฺฌเมกกุลยาณํ ปรีโยสานกกุลยาณํ สาตถํ สพฺพญชฺชนํ, เกวลปริปัญฺณํ ปรีสุทฺธิํ พุทฺทมจฺจริยํ ปกาเสติ; วิ.มหา. (บาลี) 1/1/1, ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) 1/1/2.

⁶ ดูรายละเอียดใน เนตติ. (บาลี) 9/10-11.

⁷ ดูรายละเอียดใน เนตติ. (บาลี) 3/3.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เป็นสถาบันเพื่อการศึกษาคัมภีร์ภาษาบาลีชั้นสูง อันเป็นคัมภีร์พื้นฐานบาลีพระไตรปิฎก และจัดการศึกษาวิปัสสนาธุระ สถาบันได้เปิดสอนระดับบัณฑิตศึกษา ประกอบด้วยปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ และสาขาพระไตรปิฎกศึกษา ซึ่งนิสิตทุกสาขาจะต้องศึกษาวิชาภาษาบาลีและคัมภีร์พระไตรปิฎก การจะสามารถทำความเข้าใจสัจธรรมและอธิบายพระพุทธรูปให้หยั่งลงสู่อริยสัจ 4 ได้อย่างเป็นระบบ นิสิตจำเป็นต้องมีองค์ความรู้รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดตีปกรณประกอบด้วย

ผู้วิจัยต้องการศึกษาคัมภีร์เนติปกรณ์ ศึกษารูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปที่มีอยู่ในคัมภีร์ และวิเคราะห์การอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดตีปกรณสำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา นำไปเป็นตัวอย่างและแนวทางในการอธิบายพระพุทธรูปให้หยั่งลงสู่อริยสัจ 4 สำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษาและผู้สนใจในการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดตีปกรณสำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี 3 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาคัมภีร์เนติปกรณ์
- 2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดตีปกรณ
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดตีปกรณสำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร (Documentary research) และเชิงพรรณนา (Descriptive research) โดยมีวิธีการดังนี้

3.1 ศึกษาคัมภีร์เนติปกรณ์โดยละเอียด ในประเด็นเรื่องความเป็นมา โครงสร้างและเนื้อหา ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ คัมภีร์เนติปกรณ์ภาษาบาลี อรรถกถาภาษาบาลี และฎีกาเนติปกรณ์ภาษาบาลี นำมาวิเคราะห์ เรียบเรียง และสรุป

3.2 ศึกษาแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดตีปกรณว่า มีลำดับการอธิบายและวิธีการอธิบายพระพุทธรูปอย่างไร นำเสนอตัวอย่างการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดตีปกรณ ทั้งด้านทฤษฎี และศาสนปฏฐาน วิเคราะห์ เรียบเรียงและสรุป ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาบาลี พระไตรปิฎกภาษาไทย คำอธิบายในคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

3.3 วิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดศิลปกรรม โดยชี้ให้เห็นถึงลักษณะเด่นโดยภาพรวมและรายละเอียดในแต่ละหระ นยะ และศาสนปฏิฐาน วิเคราะห์หลักกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องในการอธิบายด้วยหระและนยะ

3.4 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

4. ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ มีผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ 3 ข้อ และประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

4.1 คัมภีร์เนติปกรณ์

เนติปกรณ์เป็นคัมภีร์รวบรวมหลักการและวิธีการสำหรับนำเวไนยสัตว์เข้าสู่พระสังฆกรรม นำไปสู่มรรค ผล นิพพาน แสดงหลักการอธิบายพระพุทธรูปทั้งด้านพยานุชณะและด้านอรรถะอย่างเป็นระบบ ช่วยให้เข้าใจสังฆกรรมได้อย่างถูกต้องตรงตามพุทธประสงค์

ก. ความเป็นมาและความหมายของคัมภีร์

คัมภีร์เนติปกรณ์รจนาโดยท่านพระมหากัจจายนเถระ ผู้เป็นเอตทัคคะเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้านขยายเนื้อความแห่งธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้โดยย่อให้พิสดาร เป็นคัมภีร์ที่มีตั้งแต่สมัยพุทธกาล ท่านพระมหากัจจายนเถระได้ภาสิตในท่ามกลางสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงอนุโมทนาและยอมรับ ได้รับยกขึ้นสวดพร้อมกันในการสังคายนาครั้งที่ 1 ถูกรักษาสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เป็นหลักการที่ใช้ในการอธิบายพระพุทธรูปสืบต่อกันมา เห็นได้จากพระอรรถกถาจารย์และพระฎีกาจารย์ทั้งหลายได้นำหลักการในเนติปกรณ์มาใช้และอ้างอิงในคัมภีร์มากมาย ในฉันทวิมลสังคีติ ประเทศพม่าได้จัดคัมภีร์เนติปกรณ์เป็นพระไตรปิฎก อยู่ในหมวดขุททกนิกาย

คัมภีร์เนติปกรณ์นี้รวบรวมหลักการอันเป็นเครื่องมือ ในการนำเวไนยสัตว์ทั้งหลายเข้าสู่โศดาปัตติมรรค เพื่อความมั่นใจว่าจะสามารถทำให้แจ้งพระนิพพานอย่างแน่นอน เป็นคัมภีร์ที่มุ่งเน้นให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่ถูกประกาศอยู่ในพระพุทธรูป เวไนยสัตว์ที่หมายเอาในคัมภีร์นี้ ได้แก่ อุกฤษฏัตถุญบุคคล วิปจิตถุญบุคคล และเนยบุคคล ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถเข้าใจอริยสัจ 4 และหยั่งลงสู่อริยมรรคได้ในชาตินั้น

ข. โครงสร้างของคัมภีร์

คัมภีร์นี้มีการจัดโครงสร้างของการแสดงเนื้อหาอย่างเป็นระบบและรัดกุม เริ่มจากการประมวลเนื้อหาทั้งหมดโดยย่อ เหมือนเป็นบทคัดย่อของคัมภีร์ และการแจกแจงขยายความละเอียดไปตามลำดับ โดยแสดงข้อหัวข้อ แสดงคำจำกัดความ และขยายความโดยละเอียดพร้อมยกตัวอย่างประกอบ สรุปได้ดังนี้

1. **สังคหวาระ** แสดงเนื้อหาทั้งหมดในคัมภีร์โดยย่อ แสดงให้ทราบว่า พระพุทธรูปนั้น สมบูรณ์ด้วยอรรถะและพยานุชณะ ประกอบด้วยพยานุชชนบท 6 และอรรถบท 6 ส่วนวิธีการค้นหา

เนื้อความ ประกอบด้วยหระ 16 สำหรับพิจารณาด้านพยัญชนะ นยะ 5 สำหรับการแสดงอรรถะ โดยมีมูลบท 18 เป็นหลักธรรมพื้นฐานในการพิจารณาเนื้อความของพระพุทฺธพจน์ทั้งหมด

2. วิภาควาระ แจกแจงรายละเอียดเนื้อหาของคัมภีร์เนติปิฎกไปตามลำดับ แบ่งละเอียดลงไปอีก 3 วาระ ได้แก่

2.1 อุทเทสวาระ แสดงชื่อหัวข้อหลักการทั้งหมดในคัมภีร์ ประกอบด้วยชื่อของหระ 16 ชื่อของนยะ 5 และมูลบท 18

2.2 นิทเทสวาระ ให้คำจำกัดความของหลักการทั้งหมด ประกอบด้วยคำจำกัดความของ หระ 16 คำจำกัดความของนยะ 5 ลำดับการอธิบายพระพุทฺธพจน์ พยัญชนบท 6 อัถตบท 6 และแบบแผนการอธิบายพระพุทฺธพจน์ทั้งหมด 33 ประการ

2.3. ปฏินิทเทสวาระ อธิบายหลักการตามหัวข้อที่แสดงไว้โดยละเอียด รวมทั้งยกตัวอย่างประกอบความเข้าใจ เป็นส่วนที่มีเนื้อหามากที่สุด แบ่งละเอียดลงไปอีกเป็น 4 วาระ

2.3.1 หารวิกังควาระ อธิบายหระ 16 โดยละเอียด โดยนำคำจำกัดความที่ได้แสดงในนิทเทสมาขยายความ พร้อมยกตัวอย่างพระพุทฺธพจน์มาประกอบ ในหระหนึ่ง ๆ มีการยกตัวอย่างจากพระพุทฺธพจน์มาประกอบหลายตัวอย่าง

2.3.2 หารสัมปาทวาระ นำเสนอตัวอย่างการอธิบายพระพุทฺธพจน์ตามหลักการในเนติปิฎก โดยการยกพระพุทฺธพจน์หนึ่งคาถาเป็นบทตั้ง แล้วอธิบายด้านพยัญชนะด้วยหระทั้ง 16 ไปตามลำดับ

2.3.3 นยสมมูลฐานวาระ แสดงเหตุเกิดแห่งการอธิบายพระพุทฺธพจน์ด้วยนยะ 5 เพื่อให้เข้าใจวิธีการอธิบายเนื้อความของพระพุทฺธพจน์แยกเป็นธรรม 2 ด้าน แล้วสรุปลงสู่อริยสัจ 4 ประกอบด้วยอัถตถนัย 3 ได้แก่ นันทิยาวัฏฏนัย ติปุฏฐนัย สิทฺทิกกัปปิตนัย และ กัมมณัย 2 ได้แก่ ทิสาลิจนนัย อังกุสนัย

2.3.4 สาสนปฏฐานวาระ แสดงการจัดหมวดหมู่โดยอาศัยเนื้อหาสาระที่ประกอบอยู่ในพระพุทฺธพจน์เป็นสำคัญ เนื้อหาของพระพุทฺธพจน์พิจารณาจากมูลบท 18 แยกเป็น 2 หมวด ได้แก่ (1) สาสนปฏฐาน 16 (2) สาสนปฏฐาน 28 ในการอธิบายส่วนนี้ เป็นการยกตัวอย่างพระพุทฺธพจน์มาประกอบโดยมาก เพราะเนื้อหาเข้าใจได้ง่าย

ค. เนื้อหาของคัมภีร์

คัมภีร์นี้มีเนื้อหา 3 ส่วน ได้แก่ (1) หระ 16 (2) นยะ 5 (3) สาสนปฏฐาน มีคำอธิบายพอสรุปได้ดังนี้

1. หระ หมายถึง หลักการที่ใช้ในการกำจัดความไม่รู้ ความลังเลสงสัย และความเข้าใจคลาดเคลื่อนที่มีพระพุทฺธพจน์เป็นอารมณ์ เป็นแนวทางที่ผู้แสดงธรรมควรนำมาใช้ในการแสดงธรรม

เพื่ออธิบายพระพุทธรูปให้ถูกต้องครอบคลุม ช่วยให้ผู้ฟังมีความเข้าใจได้ชัดเจน เกิดความปิติ
โสมนัสในการแสดงธรรมและการฟังธรรม ชำระความเห็นให้ถูกต้อง⁸ มี 16 หาระ⁹ มีรายละเอียดดังนี้

(1) **เทสนาหาระ** คือ หลักการจำแนกพระพุทธรูปออกเป็น 6 ประเด็น ได้แก่ (1) อัสสาหะ (2) อาทินวะ (3) นิสสรณะ (4) ผล (5) อุปายะ และ (6) อาณัตติ แล้วจึงประกอบลงใน อริยสัจ 4

(2) **วิจยหาระ** คือ หลักการวิเคราะห์ จำแนก แยกแยะ พระพุทธรูปในประเด็นต่าง ๆ 11 ประเด็น ได้แก่ (1) ปทวิจย (2) ปัญหาวิจย (3) วิสัชชนาวิจย (4) ปุพพาปทวิจย (5) อัสสาทวิจย (6) อาทินทวิจย (7) นิสสรณวิจย (8) ผลวิจย (9) อุปายวิจย (10) อาณัตติวิจย (11) อนุคติวิจย

(3) **ยุตติหาระ** คือ หลักการตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของพระพุทธรูป ให้เห็นความเหมาะสม 2 ด้าน (1) โดยศัพท์ (2) โดยอรรถ หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการตรวจสอบความถูกต้องตามหลักยุตติหาระมี 4 ประการ ได้แก่ (1) มหาปเทศ 4 (2) อริยสัจ 4 (3) วินัยคือการละกิเลส (4) ปฏิจจสมุปบาท

(4) **ปทัญฐานหาระ** คือ หลักการวิเคราะห์หาปทัญฐาน หาเหตุใกล้ให้เกิดผลและเหตุปัจจัยที่มีกำลังหนุนต่อเนื่องกันเป็นกระแส

(5) **ลักษณหาระ** คือ หลักการนำธรรมที่มีลักษณะเสมอกันแม้ไม่ได้แสดงไว้มาแสดงด้วย โดยพิจารณาธรรมที่มีลักษณะเหมือนกันในแง่ใดแง่หนึ่ง เช่น เป็นธรรมหมวดเดียวกัน ทำกิจเสมอกัน เหตุเสมอกัน ผลเสมอกัน อารมณ์เสมอกัน เป็นต้น

(6) **จตุพยุหาระ** คือ หลักการที่ใช้วิธี 4 อย่าง ได้แก่ (1) เนรุตตะ คือรูปวิเคราะห์ศัพท์ (2) อธิปายะ คือความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของผู้แสดงธรรม (3) เทสนานิทาน คือเหตุของการแสดงธรรม (4) ปุพพาปธานุสนธิ คือการเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธรูปส่วนหน้ากับพระพุทธรูปส่วนหลัง

(7) **อาวัฏฏหาระ** คือ หลักการหมุนธรรมโดยหาปทัญฐานของธรรมนั้น แล้วหมุนไปสู่ธรรมที่เป็นฝ่ายตรงกันข้าม หาปทัญฐานของธรรมฝ่ายตรงกันข้ามนั้น แล้วหมุนกลับมาอีก

(8) **วิภัตติหาระ** คือ หลักการจำแนกสภาวะธรรม ปทัญฐาน และภูมิ แยกออกเป็น สาธารณะกับอสาธารณะ

(9) **ปริวัตตนหาระ** คือ หลักการเปลี่ยนไปสู่สภาวะธรรมที่ตรงกันข้าม เปลี่ยนจากกุศลไปสู่อกุศลหรือเปลี่ยนจากอกุศลไปสู่กุศล เป็นต้น

⁸ ความหมายหาระ ดูรายละเอียดใน เนตติ.อ. (บาลี) 1/16.

⁹ เนื้อหาหาระ 16 ดูรายละเอียดใน เนตติ.อ. (บาลี) 5-51/7-83.

(10) **เวรจนหาระ** คือ หลักการนำคำที่มีความหมายเหมือนกันมาขยายความ ใช้คำหลายคำระบุถึงสภาวะเดียวกัน

(11) **ปัญญาติหาระ** คือ หลักการจำแนกคำบัญญัติเพื่อให้ทราบว่า คำบัญญัตินั้น ๆ สื่อถึงสภาวะใด มีความหมายอย่างไร มุ่งให้เข้าใจอะไร

(12) **โอตรนหาระ** คือ หลักการสังเคราะห์ธรรม โดยเป็นชั้นๆ อย่างตนะ ธาตุ อินทรีย์ และปัจจุสมุปบาท

(13) **โสธนหาระ** คือ หลักการตรวจสอบใจความสำคัญของคำถามที่ได้รับการวิชันนาแล้ว วิเคราะห์ส่วนใดเป็นเนื้อหารอง ส่วนใดเป็นเนื้อหาหลัก

(14) **อธิฐานหาระ** คือ หลักการแบ่งพระพุทธรูปออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ (1) เอกัตตะ เป็นหัวข้อ เป็นชื่อสามัญทั่วไป (2) เวมัตตะ เป็นการแจกแจงรายละเอียดในหัวข้อ

(15) **ปริกขารหาระ** คือ หลักการจำแนกธรรมที่เป็นเหตุออกเป็น 2 แบบ ได้แก่ (1) เหตุ คือ เจื่อนไซที่เป็นอสาธาณะ สภาวะ อัชฌัตติกะและชนกะ (2) ปัจจัย คือ เจื่อนไซที่เป็นสาธาณะ ปรภาวะ พาหิระและอุปัตถัมภกะ

(16) **สมาโรปนหาระ** คือ หลักการยกธรรมขึ้นแสดงเป็นกรณีพิเศษ 4 ประเด็น คือ (1) ปทัฏฐาน (2) เวรจนะ (3) ภาวนา (4) ปหานะ

2. **นยะ** หมายถึง วิธีการนำอรรถะของพระพุทธรูปออกแสดง โดยแยกให้เห็นชัดธรรม 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายสังกิเลสกับฝ่ายไวทาน แล้วประกอบลงอริยสัจ 4¹⁰ เนื้อความของพระพุทธรูปทั้งหมดจัดลงในมูลบท 18 แยกเป็น 2 ฝ่าย ดังนี้

(1) **ฝ่ายสังกิเลส** คือ ธรรมฝ่ายเศร้าหมองเร่าร้อน เป็นฝ่ายวิภูฏะ เป็นเหตุให้เวียนว่ายตายเกิด มี 9 บท ได้แก่ (1) ตัณหา (2) อวิชชา (3) โลภะ (4) โทสะ (5) โมหะ (6) สุกขสัญญา (7) สุขสัญญา (8) นิจจสัญญา (9) อัตตสัญญา

(2) **ฝ่ายไวทาน** คือ ธรรมฝ่ายหมดจดสะอาดผ่องแผ้ว เป็นฝ่ายวิวิภูฏะ เป็นเหตุให้เข้าถึงพระนิพพาน มี 9 บท ได้แก่ (1) สมณะ (2) วิปัสสนา (3) อโลภะ (4) อโทสะ (5) อโมหะ (6) อสุกขสัญญา (7) ทุกขสัญญา (8) อนิจจสัญญา (9) อนัตตสัญญา

นยะทั้งหมดมี 5 อย่าง¹¹ แยกเป็นอรรถนัย 3 และกัมมณัย 2 โดยอรรถนัย 3 อธิบายแยกกันตามบุคคลและธรรม หมวดละ 2 เป็นนันทิยาวิภูฏนัย หมวดละ 3 เป็นติปุกขลนัย หมวดละ 4 เป็นสิหวิกกีพิตนัย ส่วนกัมมณัย 2 เป็นเพียงการสอดส่องธรรมและยกธรรมมาประกอบไว้ นยะ 5 มีรายละเอียด ดังนี้

¹⁰ ความหมายนยะ ดูรายละเอียดใน เนตติ.อ. (บาลี) 2/18-19.

¹¹ เนื้อหานยะ 5 ดูรายละเอียดใน เนตติ.อ. (บาลี) 79-88/107-123.

(1) **นันทิยาวัฏฏนัย** คือ นัยที่มีการเวียนธรรมฝ่ายสังกิเลสและฝ่ายโงทานจากด้านในไปด้านนอก ธรรมที่เป็นฝ่ายสังกิเลสคือตัณหาและอวิชชา ธรรมฝ่ายโงทานคือสมณะและวิปัสสนา

(2) **ติปุกขลนัย** คือ นัยที่มีความงดงามด้วยส่วนทั้ง 3 เป็นนัยที่นำอกุศลมูล 3 กับกุศลมูล 3 มาเป็นหลักในการอธิบาย ฝ่ายสังกิเลส ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ กับฝ่ายโงทาน ได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

(3) **สิหวิกิพัตนัย** คือ นัยที่อุปมาการแสดงธรรมพระผู้มีพระพุทธเจ้า เหมือนกับอย่างกรายของราชสีห์ เพราะเป็นเหตุก่อให้เกิดปัญญาสามารถกำจัดความเห็นผิดและกิเลสต่าง ๆ ได้ ฝ่ายสังกิเลส ได้แก่ สุภัสสญาณ สุขัสสญาณ นิจจัสสญาณ อัตตัสสญาณ ฝ่ายโงทาน ได้แก่ อสุภัสสญาณ ทุกขัสสญาณ อนิจจัสสญาณ อนัตตัสสญาณ

(4) **ทิสาลิจนนัย** คือ นัยที่ส่องดูกุศลธรรมและอกุศลธรรมในนัย 3 ประการข้างต้น ใช้แสดงธรรมหลักที่มีความต่อเนื่องเป็นไปทิศทางเดียวกัน

(5) **อังกุสนัย** คือ นัยที่เหมือนตะขอยกธรรมมาเชื่อมกันไว้ แสดงให้เห็นว่านัยทั้ง 3 นั้นมีความเกี่ยวข้องกัน มีหลักธรรมที่เชื่อมโยงหรือสงเคราะห์เข้ากันได้

การอธิบายด้วยหาระ 16 และนัย 5 ประกอบลงอริยสัจ 4 สรุปได้ตารางนี้

ตารางที่ 1 แสดงธรรมสงเคราะห์ลงในอริยสัจ 4

ธรรม	อริยสัจ 4
อุปาทานขันธ 5 และธรรมชื่ออื่น ๆ ทั้งหมด ที่เป็นผลเกิดจากกิเลสมีอวิชชาต้นเหตุเป็นต้น	ทุกขสัจ
ตัณหาและธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายสังกิเลส	สมุทัยสัจ
พระนิพพานอันเป็นที่ดับทุกข์และดับเหตุเกิดทุกข์	นิโรธสัจ
อริยมรรคและธรรมทั้งหลายที่เป็นฝ่ายโงทาน	มัคคสัจ

3. สาสนปฏิฐาน หมายถึง หลักในการจัดหมวดหมู่พระพุทธรูปทั้งหมดโดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นหลัก แสดงความหลากหลายแห่งพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า อันเป็นไปเพื่อความสำเร็จประโยชน์และความสุขแก่สัตว์ทั้งหลายตามความเหมาะสมกับอัธยาศัยของเวไนยสัตว์

เป็นที่ตั้งของการฝึกปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา¹² แม้จะมีชื่อมากมาย โดยเนื้อหาสาระก็คือมูลบท 18 นั้นเอง แบ่งเป็น 2 ชุด¹³ ดังนี้

(1) **ศาสนปฎิฐาน 16** ได้แก่ การจัดโดยอาศัยระดับของธรรม 4 อย่าง ได้แก่ (1) สังกิเลสภาคียสูตร ธรรมฝ่ายเศร้าหมอง (2) วาสนาภาคียสูตร ธรรมเป็นไปเพื่อสั่งสมอบรมบุญกุศล (3) นิพเพชภาคียสูตร ธรรมสำหรับทำลายกิเลส (4) อเสกขภาคียสูตร ธรรมระดับอเสกขะและคุณสมบัติพระอรหันต์ นำมาผสมกัน

(2) **ศาสนปฎิฐาน 28** ได้แก่ การจัดเป็นกลุ่ม ๆ ละ 3 แบบ ทั้งหมด 9 กลุ่ม ได้แก่ (1) ระดับโลกียะกับโลกุตตระ (2) แบบอิงลัทธิกับมัชฌิมา (3) ญาณกับอารมณ์ของญาณ (4) โสตาปัตติมรรคกับมรรคเบื้องบน (5) พระดำรัสของพระพุทธองค์กับคำผู้อื่น (6) เรื่องที่ทรงตอบกับไม่ทรงตอบ (7) กรรมกับวิบาก (8) กุศลกับอกุศล (9) สิ่งที่ทรงอนุญาตกับทรงปฏิเสธ รวมเป็น 27 และคำกล่าวสรรเสริญภาวะที่ควรสรรเสริญ

เนตติปกรณ์เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมหลักการและวิธีการอธิบายพระพุทธพจน์ได้อย่างครอบคลุมทั้งด้านพยัญชนะและด้านอรรถะ มีการจัดหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจน จุดมุ่งหมายในการอธิบายชัดเจนตรงตามพุทธประสงค์ จึงเป็นหลักการที่นิสิตระดับบัณฑิตศึกษาควรนำไปใช้ในการศึกษาและทำความเข้าใจพระพุทธพจน์เป็นอย่างยิ่ง

4.2 รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์

รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์นั้น ให้เริ่มด้วยการวิเคราะห์ด้านพยัญชนะตามหลักหาระ 16 ไปตามลำดับก่อน วิธีนี้ จะทำให้เห็นเนื้อหาของธรรมที่ประกอบอยู่ในพระพุทธพจน์นั้นได้อย่างชัดเจน แล้วจึงนำออกแสดงด้วยวิธีนัยต่อไป¹⁴ เขียนเรียงลำดับการอธิบายดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงลำดับการอธิบายเนื้อหาความพระพุทธพจน์

¹² ความหมายศาสนปฎิฐาน ดูรายละเอียดใน เนตติ.อ. (บาลี) 89/237.

¹³ เนื้อหาศาสนปฎิฐานทั้งหมด ดูรายละเอียดใน เนตติ. (บาลี) 89-125/124-192.

¹⁴ ดูรายละเอียดใน เนตติ. (บาลี) 4/6.

อธิบายรายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

1. อธิบายพยัญชนะด้วยหระ 16 คือ อธิบายพระพุทธรูปด้านพยัญชนะโดยการประกอบหระ 16 เข้าไปในพระพุทธรูปนั้น เริ่มจากการจัดลงในอริยสัจ 4 โดยใช้หลักเทศนาหระ วิเคราะห์แยกแยะบทพยัญชนะเป็นต้นให้ละเอียด โดยใช้หลักวิจยหระ ตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านพยัญชนะและด้านอรรถะ โดยใช้หลักยุตติหระ อธิบายให้ละเอียดพิสดารเพิ่มขึ้น เช่น หาปฏิฐานของหลักธรรม โดยใช้หลักปฏิฐานหระ นำธรรมอื่นที่มีลักษณะเหมือนกันมาแสดงเพิ่ม โดยใช้หลักลักขณหระ แสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์ ความมุ่งหมายของผู้แสดงธรรม เหตุเกิดของพระธรรมเทศนา และการเชื่อมโยงพระพุทธรูปเข้ากับส่วนอื่น ๆ โดยใช้หลักจตุพยหระ เป็นต้น จนกระทั่งยกหลักธรรมขึ้นแสดงในประเด็นสำคัญ คือ ปฏิฐาน คำไวพจน์ ภาเวตัพพธรรม และปหาตัพพธรรม โดยใช้หลักสมาโปนหระ ทั้งนี้ ไม่จำเป็นต้องใช้ให้ครบทุกหระ นำมาใช้ตามความเหมาะสมแก่พระพุทธรูปนั้น ๆ พยัญชนะและเนื้อความทั้งหมดที่อธิบายเพิ่มเติมนี้ จะต้องนำมาตรวจสอบความถูกต้องด้วยหลักยุตติหระด้วยทุกครั้ง

2. ตรวจดูทิสธรรมด้วยทิสาลอจนนัย คือ ตรวจดูทิศทางและความเชื่อมโยงต่อเนื่องกันแห่งธรรม จากการอธิบายด้วยหระ 16 จะมีหลักธรรมต่าง ๆ ปรากฏออกมาและมีกระบวนการเป็นไปของธรรมแสดงความเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน โดยหลักธรรมที่ปรากฏจะอยู่ในหมวดธรรมสำคัญ ได้แก่ อริยสัจ 4 ที่พระพุทธรูปทรงประกาศไว้ในพระธรรมเทศนา, ปฏิจจสมุปบาท 2 สาย แสดงกระบวนการที่เป็นเหตุและผลต่อเนื่องกันของธรรม แยกเป็นฝ่ายวิภูฏะกับฝ่ายวิวัฏฏะ, หมวดธรรมที่จัดลงโดยความเป็นชั้น 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22, หลักโพธิปักขิยธรรม 7 หมวด 37 ประการและธรรมฝ่ายอกุศลที่ตรงข้ามกับฝ่ายกุศล

3. ประมวลธรรมด้วยอังกุสนัย คือ ยกธรรมที่พิจารณาสอดคล้องดูด้วยทิสาลอจนนัยแล้วมาไว้ เพื่ออธิบายเนื้อความของพระพุทธรูปนั้น ๆ ด้วยอังกุสนัย 3 ต่อไป หลักธรรมที่ยกมาให้พิจารณาเนื้อหาเทียบเคียงกับมูลบท 18 อันเป็นเนื้อหาหลักของพระพุทธรูปทั้งหมด จัดลงหมวดละ 2 หมวดละ 3 หรือหมวดละ 4 ตามลักษณะของอังกุสนัย 3

4. อธิบายเนื้อความด้วยอังกุสนัย 3 คือ อธิบายเนื้อความของพระพุทธรูปด้วยอังกุสนัยทั้ง 3 คือ นันทิยาวิภูฏนัย ติปุกขลนัย หรือสิหวิกกีพิตนัย อย่างใดอย่างหนึ่งตามสมควรกับพระพุทธรูปนั้น ๆ แสดงแยกแยะกระบวนการธรรมออกเป็น 2 ฝ่ายให้ชัดเจน เป็นธรรมฝ่ายสังกิเลสและธรรมฝ่ายไวทาน ธรรมทั้ง 2 ฝ่ายนี้เป็นปฏิปักษ์กัน โดยพิจารณาเนื้อความในพระพุทธรูปเทียบกับมูลบท 18 เนื้อหาเกี่ยวกับตณหา อวิชชา สมถะ วิปัสสนา อธิบายด้วยนันทิยาวิภูฏนัย เนื้อหาเกี่ยวกับโลภะ โทสะ โมหะ อโลภะ อโทสะ อโมหะ อธิบายด้วยติปุกขลนัย เนื้อหาเกี่ยวกับอสุภสัญญา ทุกขสัญญา อนิจจสัญญา อนัตตสัญญา สุกสัญญา สุขสัญญา นิจจสัญญา อตตสัญญา อธิบายด้วยสิหวิกกีพิตนัย แล้วสงเคราะห์ลงอริยสัจ 4 ตามเหมาะสม

4.3 การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดติปกรณสำหรับนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา

แนวคิดติปกรณเป็นรูปแบบการอธิบายให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่พระพุทธองค์ทรงประกาศไว้ในพระพุทธรูปต่าง ๆ และเข้าใจหลักปฏิบัติคืออริยมรรคอันเป็นธรรมที่ควรทำให้เกิดมีขึ้น ทำให้สามารถแยกแยะได้ชัดเจนว่าอะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นเหตุเกิดทุกข์ อะไรเป็นความดับทุกข์ อะไรเป็นหนทางให้ถึงความดับทุกข์ ส่วนใดเป็นกุศล ส่วนใดเป็นอกุศล ส่วนใดเป็นฝ่ายวิญญูะ ส่วนใดเป็นฝ่ายวิวิญญูะ ทำให้เกิดเป็นสัมมาทิฐิ ละความเห็นผิดในสังขารม ละความลัษณสังขย ละการปฏิบัติที่นอกแนวอริยมรรคทั้งหมด นำเข้าสู่สตาปตติมรรคได้ วิเคราะห์ในแต่ละส่วนได้ดังนี้

1. **หาระ 16** หลักการในหาระทั้งหมดมุ่งเน้นอธิบายเนื้อความให้ยังลงสู่อริยสัจ 4 เริ่มจากระดับย่อเข้าใจได้ง่ายแล้วอธิบายให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้นอย่างเป็นระบบ ด้านลึกเชื่อมโยงถึงกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยต่อเนื่อง ด้านกว้างเชื่อมโยงถึงธรรมที่เกี่ยวข้อง มีระบบตรวจสอบป้องกันการอธิบายเนื้อความของพระพุทธรูปไม่ให้ออกนอกแนวอริยสัจ ทำให้เข้าใจหลักธรรมสำคัญในพระพุทธรูปศาสนาที่จำเป็นมากที่สุดที่ชาวพุทธต้องเรียนรู้ ได้แก่ (1) **อริยสัจ 4** ในฐานะเป็นธรรมที่ต้องรู้ให้ชัดเจนด้วยญาณ (2) **โพธิปักขิยธรรม** ในฐานะเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดญาณเห็นอริยสัจ เป็นหลักปฏิบัติที่ควรทำให้เกิดขึ้น เมื่อทำให้เกิดขึ้นแล้ว สามารถทำให้หมดกิเลสได้

2. **นยะ 5** เป็นวิธีการอธิบายแยกธรรมออกเป็น 2 ฝ่ายให้ละเอียด ฝ่ายที่ 1 คือ ธรรมฝ่ายสังกิเลส ได้แก่ ธรรมที่ต้องทำให้หมดสิ้นสูญไป ฝ่ายที่ 2 ธรรมฝ่ายวิพทาน ได้แก่ ธรรมฝ่ายอริยมรรคที่ต้องทำให้เจริญงอกงามขึ้น เชื่อมโยงให้เห็นปฏิจสมุปบาท 2 สายแล้วประกอบลงอริยสัจ 4 การอธิบายด้วยหลักนี้ ทำให้มีความชัดเจนในธรรม 2 หมวด ได้แก่ (1) **ภาเวตัพพธรรม** เป็นธรรมฝ่ายอริยมรรคต้องทำให้เกิดมีขึ้น (2) **ปหาตัพพธรรม** เป็นธรรมฝ่ายกิเลสสามารถละได้ ทำให้ไม่เกิดอีกต่อไปเมื่อมีอริยมรรค

3. **สาสนปฏิฐาน** เป็นการจัดหมวดหมู่พระพุทธรูปทั้งหมดโดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นหลัก ทำให้เข้าใจถึงระดับของพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงเพื่อประโยชน์แก่ผู้ฟังระดับต่างกัน ธรรมต่างระดับกันมีวัตถุประสงค์ในการแสดงต่าง ๆ กันไป พระพุทธรูปองค์ทรงฝึกเวไนยสัตว์ด้วยพระธรรมเทศนาที่หลากหลาย

รูปแบบการอธิบายพระพุทธรูปตามแนวคิดติปกรณ มุ่งเพื่อให้เข้าใจเนื้อความของพระพุทธรูปนั้น ๆ ให้ชัดเจน ทำให้ทราบว่า ผู้รับพระธรรมเทศนาในครั้งพุทธรูปมีความเข้าใจลึกซึ้งอย่างไร จึงเกิดปัญญารู้แจ้งสังขารม จนกระทั่งสามารถบรรลุธรรมได้ หากอธิบายตามรูปแบบในแนวคิดติปกรณนี้ ทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่า

(1) **พยัญชนะไม่ผิดพลาด** ถือเอาแต่บทพยัญชนะบาลีที่ถูกต้อง เป็นบทที่สามารถรักษาอรรถะเอาไว้ได้

(2) **อรรถะไม่ผิดพลาด** มีเนื้อความหยั่งลงสู่สังขารม ไม่ออกนอกแนวอริยสัจ 4 เมื่อความเข้าใจหยั่งลงในทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค สัมมาทิฐิย่อมเกิดขึ้น สามารถชำระล้างความเห็นผิด ละความลัษณาสัยในธรรม และละข้อปฏิบัติผิดที่ออกนอกแนวอริยมรรค นำเวไนยสัตว์เข้าสู่ไสดาปัตติมรรค

4.4 ประเด็นที่ค้นพบจากการวิจัย

ประเด็นที่ค้นพบจากงานวิจัยนี้ เกี่ยวข้องกับการอธิบายพระพุทธรูปทั้งโดยภาพรวมของวิธีการทั้งหมด และค้นพบได้จากแต่ละวิธีการ พอสรุปได้ดังนี้

ก. ภาพรวม

(1) การอธิบายพระพุทธรูปที่เป็นระบบนั้น เริ่มต้นด้วยอริยสัจ 4 เพื่อให้เข้าใจสังขารมาก่อน และจบลงด้วยการยกโพธิปักขิยธรรม 37 ขึ้นแสดง เพื่อให้รู้ข้อปฏิบัติที่สามารถละกิเลสได้

(2) การอธิบายพระพุทธรูปเพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจในธรรมจนตรัสรู้ ควรสงเคราะห์ลงไปในเรื่องอริยสัจ 4 โดยย่อก่อนแล้วค่อยขยายความละเอียดต่อไป หากผู้ฟังเข้าใจอริยสัจ 4 จากการแสดงโดยย่อแล้วก็ไม่จำเป็นต้องอธิบายต่อไป การอธิบายเพื่อเติมให้ละเอียดจนกระทั่งให้เหตุผลมากมายนั้น ก็เพื่อสิ่งเดียวกันเท่านั้น คือ ให้เกิดการรู้แจ้งในอริยสัจ 4 เท่านั้น

(3) หลักธรรมสำคัญที่ควรทราบสำหรับผู้ต้องการเข้าใจธรรมอย่างลึกซึ้ง จนสามารถบรรลุไสดาปัตติมรรค ได้แก่ อริยสัจ 4 โพธิปักขิยธรรม ปฏิจจสมุปบาท ชันธ อายตนะ ธาตุ อินทรีย์

ข. วิธีการ

การอธิบายตามรูปแบบในเนติปริกัณนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจพระพุทธรูปทั้งด้านลึกและด้านกว้างอย่างครบถ้วนครอบคลุม ป้องกันความเข้าใจผิดและป้องกันการอธิบายพระพุทธรูปออกแนวอริยสัจได้เป็นอย่างดี เนื่องจากหลักการทุกอย่างในเนติปริกัณนี้ มุ่งอธิบายให้เข้าใจเนื้อความรวมลงในอริยสัจเหมือนกัน สรุปตามลำดับหลักการที่ใช้ได้ดังนี้

1. **หระ 16** ทำให้เข้าใจพระพุทธรูปในด้านพยัญชนะได้อย่างละเอียดลึกซึ้งและกว้างขวางครอบคลุม ในแต่ละหระได้องค์ความรู้ ดังนี้

(1) **เทศนาหระ** ทำให้เข้าใจอริยสัจ 4 ที่ประกอบอยู่พระพุทธรูปนั้นโดยย่อก่อน ป้องกันความเข้าใจคลาดเคลื่อนและป้องกันการอธิบายธรรมที่ออกนอกแนวอริยสัจ ทำให้การอธิบายพระพุทธรูปตรงประเด็น มุ่งไปสู่ญาณในอริยสัจ เพื่อทำให้เกิดไสดาปัตติมรรคเป็นหลัก

(2) **วิจัยหระ** ทำให้เข้าใจรายละเอียดในอริยสัจที่ประกอบอยู่ในพระพุทธรูปนั้นอย่างละเอียดและเจาะลึกลงไปกว่าเดิม เพราะมีการจำแนกรายละเอียดเพิ่มเติมจากเทศนาหระสำหรับผู้มีปัญญาไม่เฉียบแหลม ไม่อาจแทงทะลุในอริยสัจด้วยการอธิบายโดยย่อ ต้องมีการขยายความเพิ่มเติมจากเดิม

(3) **ยุดติหาระ** ทำให้เกิดความมั่นใจในความถูกต้องด้านพยานุชนะและอรรถะ รู้จักวิธีการตรวจสอบความถูกต้องด้านพยานุชนะและอรรถะ ทำให้พยานุชนะและอรรถะไม่ผิดพลาดเมื่อนำไปบอกสอนผู้อื่น สาธยาย ฟังเนื้อความด้วยจิตหลาย ๆ ครั้งจนเกิดความคล่องแคล่ว ย่อมมีโอกาสแทงตลอดในธรรมได้

(4) **ปทัฏฐานหาระ** ทำให้เข้าใจเหตุต่อเนื่องลงมาและผลต่อเนื่องขึ้นไปของธรรมที่ประกอบอยู่ในพระพุทฺธพจน์ ทำให้ทราบว่า ธรรมทั้งหลายเป็นกระแสที่เนื่องกันไปทั้งด้านเหตุและผล ย่อมละความเห็นผิดที่ว่าผู้สร้างกระบวนการธรรมได้ เพราะธรรมทั้งหลายนั่นเองเป็นเหตุให้เกิดธรรมทั้งหลาย หากมองให้ลึกลงไปเรื่อย ๆ ก็จะไม่เห็นต้นตอแรกเริ่ม ย่อมละความเห็นผิดว่ามีเหตุต้นตอแรกเริ่มได้

(5) **ลักขณะหาระ** ทำให้เข้าใจหลักธรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างกว้างขวาง ธรรมที่นำมาอธิบายไม่ใช่มีเฉพาะที่ปรากฏในพระพุทฺธพจน์เท่านั้น ธรรมที่มีลักษณะเดียวกันเช่นเกิดพร้อมกันเป็นต้น ก็สามารถนำมาอธิบายประกอบได้ ทำให้ปัญญาพิจารณาธรรมด้านกว้างขวางอันไม่มีที่สุด

(6) **จตุพยหาระ** ทำให้เข้าใจรายละเอียดของพระพุทฺธพจน์ในประเด็นเกี่ยวกับรูป วิเคราะห์ศัพท์ วัตถุประสงค์ของผู้แสดงธรรม เหตุเกิดพระพุทฺธพจน์นั้น และความเกี่ยวข้องของธรรมต่าง ๆ อย่างละเอียด มีความเข้าใจลึกซึ้งในแต่ละศัพท์และภาพรวมของพระพุทฺธพจน์นั้น ๆ ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมในประเด็นนั้น ๆ ได้ชัด

(7) **อาวัฏฏหาระ** ทำให้เข้าใจการหมุนไปของหลักธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกันอยู่ครบทั้ง 2 ด้าน ทั้งฝ่ายเดียวกันกับธรรมนั้นและฝ่ายตรงข้าม ด้วยวิธีนี้ จะทำให้ทราบว่า มีแต่กระบวนการที่หมุนวนกลับไปกลับมา

(8) **วิภัตติหาระ** ทำให้เข้าใจระดับชั้นของธรรม ปทัฏฐาน และภูมิของบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ทั้งโดยทั่วไปและไม่ทั่วไป ช่วยในการนำธรรมระดับต่าง ๆ มาใช้อย่างถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของธรรมระดับนั้น ๆ

(9) **ปรีวัตตนหาระ** ทำให้เข้าใจการเปลี่ยนไปสู่ธรรมฝ่ายตรงกันข้าม เห็นธรรมที่เป็นคู่ปฏิปักษ์กัน เมื่อฝ่ายหนึ่งมี อีกฝ่ายหนึ่งย่อมไม่มี เห็นชัดว่า อุกุศลกับกุศลนั้นอยู่ร่วมกันไม่ได้ ธรรมของสัตว์กับธรรมของอสัตว์ต่างไกลกันมาก

(10) **เวรจนหาระ** ทำให้เข้าใจหลักธรรมได้สะดวกขึ้น ผ่านการใช้คำไวพจน์ที่ล้วนชี้ตรงไปที่หลักธรรมเดียวกัน บางคนสามารถเข้าใจธรรมด้วยคำอย่างหนึ่ง ส่วนบางคนสามารถเข้าใจด้วยคำอีกอย่างหนึ่ง เนื่องจากสังสมอุปนิสัยมาไม่เหมือนกัน ก่อให้เกิดความงมงายให้พระธรรมเทศนาดังที่ได้รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎก

(11) **ปัญญาตติหาระ** ทำให้เข้าใจบทพยานุชนะทั้งหมด เป็นคำบัญญัติที่ตั้งขึ้น เพื่อแสดงความจริงที่มีอยู่ และเพื่อแยกสภาวะแต่ละอย่างออกจากกัน ไม่ให้ปะปนกัน ให้รู้อะไรเป็นอะไร

ได้ชัดเจน บัญญัติเหล่านั้น ไม่ว่าจะบัญญัติสิ่งมีจริงระดับปรมาตม์หรือบัญญัติบุคคล ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อประกาศอริยสัจนั่นเอง

(12) **โอตรนหาระ** ทำให้เข้าใจหลักธรรมทุกอย่างที่ถูกต้องแสดงอยู่ในบัญญัติมากมาย ล้วนจัดลงในปัจจุสมุปบาท อินทริย ๕ อายตนะ ๓๑๑ ล้วนเป็นสภาวะที่ปราศจากอึดติดตัวตน ธรรมทั้งหลายไม่ว่าจะบัญญัติไว้ด้วยชื่ออย่างไร ก็เป็นเพียงแต่สภาวะเท่านั้น จึงไม่ควรถือเพียงเงาของพยัญชนะมากเกินเกินไป ควรใช้พยัญชนะเป็นสื่อให้เข้าใจถึงสภาวะที่มีจริงเท่านั้น

(13) **โสธนหาระ** ทำให้เข้าใจเนื้อหาหลักและเนื้อหารองในพระพุทธพจน์ สามารถเน้นจุดสำคัญในหลักธรรมได้ดี ธรรมสำคัญที่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างสูงสุดและเป็นเบื้องต้นของการประพฤติพรหมจรรย์คืออริยสัจ ๔ เมื่อเน้นจุดสำคัญได้ การศึกษาธรรมก็จะไปเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริง

(14) **อธิฐานหาระ** ทำให้ทราบหัวข้อธรรมและประเภทของธรรม ทำให้ใช้หลักธรรมได้อย่างถูกต้อง ธรรมใดเป็นระดับหัวข้อ ธรรมใดเป็นระดับย่อย ไม่ต้องสร้างหัวข้อหรือประเภทขึ้นมาใหม่ เพราะบทที่แสดงจากพระสัพพัญญุตญาณปราศจากความผิดพลาด เมื่อฟังพิจารณาบ่อย ๆ ย่อมเข้าใจเนื้อหาความแทงตลอดในสัจธรรมได้

(15) **ปริกขารหาระ** ทำให้ทราบว่า ธรรมทั้งหลายเกิดจากเงื่อนไขทั้งภายในและภายนอก เงื่อนไขทำให้เกิดและเงื่อนไขอุปถัมภ์ เป็นต้น เมื่อเข้าใจชัดเจนดังนี้ ย่อมละอเหตุกปฏิญญาและอกิริยปฏิญญาได้ เร่งทำให้เหตุให้เหมาะสมแก่ผลที่ต้องการต่อไป เพราะพระพุทธพจน์ได้แสดงเหตุทุกระดับไว้พร้อมแล้ว

(16) **สมาโรปนหาระ** ทำให้รู้วิธีในการยกธรรมขึ้นแสดงในส่วนที่จำเป็น ได้แก่ เหตุต่อเนื่อง คำไวพจน์ ธรรมที่เจริญ และธรรมที่ถูกละ แสดงให้เห็นว่า ข้อปฏิบัติคือโพธิปักขิยธรรมเป็นสิ่งที่ควรยกขึ้นแสดงเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้ทราบถึงข้อปฏิบัติที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อสร้างโพธิปักขิยธรรมขึ้นมาได้แล้ว ก็เลศทั้งหลายก็ย่อมถูกละได้ มีแต่อริยมรรคเท่านั้นที่ทำให้ละกิเลสได้ หนทางอื่นไม่มี เมื่อเป็นดังนี้ ย่อมละความสงสัยในวิธีปฏิบัติ และละความเห็นผิดที่ถือข้อปฏิบัติอื่นว่าทำให้สามารถละกิเลสได้

2. **นยะ 5** ทำให้เข้าใจวิธีการนำเนื้อหาความของพระพุทธพจน์คืออริยสัจ ๔ ออกแสดงผ่านหลักธรรมหมวดละ ๒ หมวดละ ๓ และหมวดละ ๔ ทั้งหมดล้วนแสดงสิ่งเดียวกัน สรุปดังนี้

(1) **นันทิยาวัฏฏนัย** ทำให้เข้าใจวิธีการแยกธรรมเป็นฝ่ายสังกิเลสกับฝ่ายวิทาน แล้วประกอบลงอริยสัจ ๔ โดยใช้ธรรมหมวดละ ๒

(2) **ติปุกขลนัย** ทำให้เข้าใจวิธีการแยกธรรมเป็นฝ่ายสังกิเลสกับฝ่ายวิทาน แล้วประกอบลงอริยสัจ ๔ โดยใช้ธรรมหมวดละ ๓

(3) **สีหวิกิพิตนัย** ทำให้เข้าใจวิธีการแยกธรรมเป็นฝ่ายสังกิเลสกับฝ่ายไวทาน แล้วประกอบลงอริยสัจ 4 โดยใช้ธรรมหมวดละ 4

(4) **ทิสาลอจนัย** ทำให้เข้าใจการส่องหาธรรมต่าง ๆ ที่แสดงมาแล้วด้วยหลักหาระด้วยใจ เชื่อมโยงกับมูลบท 18 ที่เป็นพื้นฐานในการอธิบายด้วยนันทิยาวัฏฏนัย ตีปุจฉนัย และสีหวิกิพิตนัย

(5) **อังกุสนัย** ทำให้เข้าใจการยกธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธพจน์ เพื่อนำออกแสดงด้วยนันทิยาวัฏฏนัย หรือ ตีปุจฉนัย หรือ สีหวิกิพิตนัย อย่างใดอย่างหนึ่ง

3. สาสนปฏิฐาน ทำให้เข้าใจการจัดหมวดหมู่ของพระพุทธพจน์โดยอาศัยเนื้อหาสาระเป็นหลัก เห็นได้ว่า พระพุทธพจน์ทั้งหมดล้วนจัดลงได้ในสาสนปฏิฐานเหล่านี้ได้ เนื้อหาสาระในพระพุทธพจน์นั้นพิจารณาจากมูลบท 18 ที่ได้ตั้งไว้เป็นหลักแล้วในเนตติปกรณ พระพุทธพจน์หนึ่ง ๆ สามารถจัดลงสาสนปฏิฐานได้หลายแบบ เนื่องจากเนื้อหาสาระมีความคาบเกี่ยวกันและเป็นการจัดด้วยแง่มุมต่างกัน เมื่อมองเนื้อหาสาระโดยอาศัยแง่มุมหลากหลาย ก็มีส่วช่วยให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาของพระพุทธพจน์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

5. บทสรุป

สรุปได้ว่า รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนตติปกรณนั้น เป็นรูปแบบที่สามารถอธิบายเนื้อหาความแห่งธรรมคืออริยสัจ 4 ที่มีอยู่ในพระพุทธพจน์ให้เข้าใจได้อย่างชัดเจน จากระดับย่อแล้วขยายออกไปให้ละเอียดกว้างขวางพิสดารอย่างเป็นระบบ สมบูรณ์พร้อมทั้งวิธีอธิบายด้านพยัญชนะและวิธีอธิบายด้านอรรถะ สมเป็นคัมภีร์ที่รจนาโดยท่านพระมหากัจจายนเถระ พระอรหันต์ผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในด้านอธิบายเนื้อหาความแห่งธรรมที่ทรงแสดงโดยย่อให้พิสดารหลักการอธิบายเหล่านี้สามารถนำจิตของเวเนยสัตว์ให้หยั่งลงสู่มัชฌิมาปฏิปทา คืออริยมรรคมีองค์ 8 ทำให้เกิดโสดาปัตติมรรค ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส เข้าถึงความเป็นพระโสดาบัน พระอริยบุคคลระดับแรกในพระพุทธศาสนาได้ จึงเป็นรูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ที่นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม โดยเฉพาะสาขาบาลีพุทธศาสตร์ สาขาพระไตรปิฎก และสาขาวิปัสสนาภาวนา ควรศึกษาให้มีความชำนาญ เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาและปฏิบัติของตนเอง รวมทั้งการอธิบายพระพุทธพจน์อย่างถูกต้องตรงตามพุทธประสงค์ เพื่อให้เกิดอริยมรรคในจิตตสันดานของผู้คนและเทวดาทั้งหลาย รักษาพระศาสนาให้ตั้งมั่นสืบไป

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2500.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เนติ-ปฏิโกปเทศปกรณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, 2540.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เนติอุฎกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.

